

Μερικά βασικά χαρακτηριστικά, Ν. Παπανδρέου

Νικηφόρος Παπανδρέου

Μερικά βασικά χαρακτηριστικά





1. Τα βασικά χαρακτηριστικά του θεάτρου δεν του ανήκουν, το καθένα χωριστά, κατ' αποκλειστικότητα. Είναι όμως ο συνδυασμός τους που δίνει στην τέχνη αυτή την ιδιαιτερότητά της.
2. Ότι το θέατρο είναι τραγικά εφήμερο, ότι δηλαδή η στιγμή της παραγωγής και η στιγμή της κατανάλωσης ταυτίζονται απολύτως, είναι ίσως το πιο καθοριστικό από αυτά τα χαρακτηριστικά. Υπάρχουν καλλιτεχνικά δημιουργήματα που σκοπεύουν στην αιωνιότητα, το θεατρικό καλλιτεχνικό προϊόν όμως δεν έχει μέλλον, έχει μόνο παρόν, υπάρχει μόνο κατά τη διάρκεια της δημιουργίας του. Από τη θεατρική παράσταση δεν μένει τίποτα, μόλις ανάψουν τα φώτα της πλατείας εκείνη τη στιγμή το καλλιτέχνημα αυτοδιαλύεται. Καμιά περιγραφή, όσο σχολαστική και πολυσέλιδη, δεν μπορεί να το διασώσει για τους μεταγενέστερους. Κι αν ακόμα κινηματογραφήσουμε την παράσταση, δεν θα έχουμε διασώσει το θέατρο, ο παλλόμενος κόσμος της σκηνής θα μεταβληθεί σε ένα πληκτικό ντοκουμέντο αρχείου, χρήσιμο μόνο για τους ιστορικούς (εκτός αν ακολουθήσουμε τους κανόνες της κινηματογραφικής τέχνης, αλλά τότε θα πρόκειται για κινηματογραφική δημιουργία).
3. Ωστόσο, ο εφήμερος χαρακτήρας της θεατρικής τέχνης δεν θα έπρεπε να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι όλα χάνονται με το τέλος της παράστασης, ότι ο ηθοποιός γράφει πάνω στην άμμο. Όλα χάνονται και τίποτα δεν χάνεται, πάντα κάτι μένει, ακαθόριστο, που περνάει στην ομαδική ευαισθησία μιας εποχής, ενώ παράλληλα συγκεκριμένες κατακτήσεις μεταφέρονται από τους δασκάλους στους μαθητές. Οι παραστάσεις που έγιναν και χάθηκαν οριστικά επιβιώνουν έμμεσα, καθώς επηρεάζουν αποφασιστικά την αισθητική των καλλιτεχνών και τη δεκτικότητα του κοινού για τις παραστάσεις που θα ακολουθήσουν.
4. Αλλά η θεατρική παράσταση δεν είναι μόνο εφήμερη. Είναι και κυριολεκτικά ανεπανάληπτη. Σε μια σειρά παραστάσεων του ίδιου έργου, η κάθε μια από αυτές είναι γεγονός μοναδικό. Μπορούμε να παρακολουθήσουμε άπειρες φορές την ίδια ταινία, αλλά δεν μπορούμε να δούμε δυο φορές την ίδια θεατρική παράσταση. Όχι μόνο επειδή ο ηθοποιός αδυνατεί να επαναλάβει μια κίνηση ή έναν ήχο με τρόπο απολύτως πανομοιότυπο, όχι μόνο επειδή η ερμηνεία του δεν μπορεί παρά να επηρεάζεται κάθε φορά, έστω και αδιόρατα από την ψυχική και σωματική του κατάσταση, αλλά επίσης – και κυρίως – επειδή αλλάζει ένα από τα στοιχεία της χημικής ένωσης που συντελείται κατά την παράσταση: αλλάζουν οι θεατές. [...]
5. Επιπλέον, το θέατρο είναι είδος μικτό. Η σκηνή είναι τόπος συνάντησης πολλών τεχνών και συνδυασμού διαφορετικών μέσων. Εκτός από το κείμενο, τη γλώσσα των λέξεων, υπάρχει η γλώσσα των ήχων, των σχημάτων, των χρωμάτων, και κυρίως η γλώσσα που γράφουν οι τροχιές των σωμάτων μέσα στο χώρο. Η παράσταση είναι λοιπόν ένα συνολικό αποτέλεσμα, του οποίου την πατρότητα θα μπορούσαν να διεκδικήσουν πολλοί: συγγραφέας, ηθοποιός, σκηνογράφος, ενδυματολόγος, μουσικός, χορογράφος, φωτιστής.

6. *Αλλά οι διαφορετικές τέχνες δεν παρατίθενται απλώς, δεν προστίθενται η μία στην άλλη· ενώνονται, για να παραγάγουν μια νέα, ενιαία γλώσσα, τη σκηνική γλώσσα. Αυτός που φροντίζει για την αφομοίωση των επιμέρους στοιχείων, για τη συνοχή αυτών των εκφραστικών τρόπων με στόχο το συνολικό αισθητικό αποτέλεσμα, είναι ο σκηνοθέτης.*
7. *Η θεατρική δημιουργία είναι λοιπόν κατεξοχήν ομαδική δημιουργία. Η παράσταση προϋποθέτει ότι θα συναντηθούν εκόντες άκοντες οι ηθοποιοί και ότι θα συνδυαστούν οι προσπάθειες πολλών ανθρώπων που δεν φαίνονται πάνω στη σκηνή και που ο μέσος θεατής συχνά αγνοεί την ύπαρξή τους. Όλοι αυτοί οι συμμετοχοί, και εκείνοι που ο ρόλος τους τελειώνει την παραμονή της πρεμιέρας και αυτοί που είναι απαραίτητοι για τη διεξαγωγή της παράστασης, είναι υποχρεωμένοι να δράσουν συλλογικά. [...]*
8. *Αλλά το θέατρο είναι ομαδικό και ως προς το δέκτη: βλέπεται ομαδικά. Το θεατρικό προϊόν δεν το καταναλώνει κανείς ατομικά, αλλά μετέχοντας στην ομάδα που ονομάζουμε κοινό. Η διεξαγωγή της παράστασης ενώπιον ενός μόνο θεατή θα ήταν δυσάρεστη, επειδή οι ηθοποιοί, ακόμα και αν επρόκειτο να αμειφθούν ηγεμονικά, θα βρίσκονταν σε μια κατάσταση φοβερής δυσφορίας, όπως άλλωστε θα υπέφερε και ο προνομιούχος θεατής. Η αίσθηση της χαλάρωσης και της ευφορίας που μας κερδίζει στο θέατρο προϋποθέτει έναν ελάχιστο αριθμό θεατών [...] επομένως, αν αυτή η τέχνη που παράγεται ομαδικά καταναλώνεται επίσης ομαδικά, αυτό δεν γίνεται μόνο για λόγους πρακτικούς και οικονομικούς, οφείλεται πριν από όλα στη φύση της.*
9. *Ας προστεθεί εδώ ότι και οι αντιδράσεις είναι ομαδικές. Κάθε θεατής χωριστά επηρεάζεται από τους γύρω του, η συγκίνηση, η ιλαρότητα, η ευφορία του ατόμου πολλαπλασιάζονται από τις ανάλογες αντιδράσεις των άλλων.*

Νικηφόρος Παπανδρέου,

Περί θεάτρου

Ασκήσεις

1. α) Να δώσετε πλαγιότιτλους στις παραγράφους του κειμένου και β) να τους αξιοποιήσετε, για να γράψετε μία περίληψη περίπου 100 λέξεων, βλ. και  ΠΕΡΙΛΗΨΗ [Έκφραση-Έκθεση Β΄ λυκείου, σ. 262 κ.ε.](#)
2. Να εντοπίσετε τις διαρθρωτικές λέξεις και να σχολιάσετε τη συνοχή του κειμένου, βλ. και  ΣΥΝΟΧΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ [Έκφραση-Έκθεση Α΄ λυκείου, σ. 272 κ.ε.](#)
3. Η σύγχρονη τεχνολογία έχει κάνει πολύ εύκολη τη βιντεοσκόπηση μαθητικών θεατρικών παραστάσεων, αφού μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει ακόμα και το κινητό τηλέφωνο για αυτόν τον σκοπό. Με αφορμή την άποψη του Παπανδρέου πως *Κι αν ακόμα κινηματογραφήσουμε την παράσταση, δεν θα έχουμε διασώσει το θέατρο, ο παλλόμενος κόσμος της σκηνής θα μεταβληθεί σ' ένα πληκτικό ντοκουμέντο αρχείου, χρήσιμο μόνο για τους ιστορικούς*, να συζητήσετε το θέμα σε ομάδες. Μπορείτε, μεταξύ άλλων, να αναφερθείτε: α) στους λόγους για τους οποίους βιντεοσκοποούνται οι μαθητικές παραστάσεις και β) στη σχέση της βιντεοσκοπημένης με τη ζωντανή παράσταση. Να κρατήσετε σημειώσεις και να ανακοινώσετε σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο τα βασικά σημεία της συζήτησής σας στην ολομέλεια.  ΠΡΟΣΧΕΔΙΑΣΜΕΝΟΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ
4. Να αντικαταστήσετε τις λέξεις: *ιδιαιτερότητα* (1η παράγραφος), *πληκτικό*, *σκοπεύουν* (2η παράγραφος) και *ακαθόριστο* (3η παράγραφος) με άλλες συνώνυμες, ώστε το νόημα των φράσεων να παραμένει το ίδιο. Βλέπε και [Γλωσσικές ασκήσεις, Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων, 1. Συνώνυμα σ. 11.](#)
5. *εφήμερο* (2η παράγραφος), *επιβιώνουν* (3η παράγραφος), *συλλογικά* (7η παράγραφος), *ευφορία* (8η παράγραφος): Να βρείτε αντώνυμα των λέξεων και να τα χρησιμοποιήσετε σε προτάσεις. Βλέπε και [Γλωσσικές ασκήσεις, Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων, 2. Αντώνυμα σ. 31.](#)
6. *ανεπανάληπτη*, *ηθοποιός* (4η παράγραφος): Να χρησιμοποιήσετε τις λέξεις με τη μεταφορική τους σημασία σε προτάσεις. [Βλέπε και Γλωσσικές ασκήσεις, Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων, 5. Κυριολεξία - Μεταφορά - Πολυσημία σ. 47.](#)
7. Να σχηματίσετε προτάσεις με τις λέξεις: *διεκδικήσουν* (5η παράγραφος), *συνοχή* (6η παράγραφος), *ιλαρότητα*, *προνομιούχος* (8η παράγραφος). Βλέπε και [Γλωσσικές ασκήσεις, Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων, 8. Άλλες χρήσεις των λέξεων σ. 81-86.](#)
8. *Ο ηθοποιός γράφει πάνω στην άμμο* (2η παράγραφος), *χημική ένωση που συντελείται κατά την παράσταση* (4η παράγραφος), *θα συναντηθούν εκόντες άκοντες* (7η παράγραφος), *να αμειφθούν ηγεμονικά* (8η παράγραφος): Τι σημαίνουν οι φράσεις; Με ποιες ισοδύναμες μπορείτε να τις αντικαταστήσετε; Βλ. και [Γλωσσικές ασκήσεις, Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων, 1. Συνώνυμα σ. 11.](#)
9. *Η θεατρική δημιουργία είναι κατεξοχήν ομαδική δημιουργία*. Αν έχετε πάρει μέρος σε κάποια θεατρική παράσταση, πώς βιώσατε την ομαδικότητα της θεατρικής δημιουργίας; Να γράψετε ένα κείμενο με τη μορφή ημερολογίου αναφερόμενοι στην εμπειρία σας. Αν δεν έχετε πάρει μέρος, να αναζητήσετε μαθητές που έχουν τέτοια εμπειρία και να τους πάρετε συνέντευξη για αυτό το θέμα. Να μελετήσετε τα στοιχεία που θα συγκεντρώσετε από τη συνέντευξη και να παρουσιάσετε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη.
10. *Το κοινό είναι παρτεναίρ και αντίπαλος, παίζει κι αυτό*, αναφέρει ο Παπανδρέου. Τι νομίζετε ότι εννοεί; Να συζητήσετε τον ρόλο του κοινού σε μια παράσταση.
11. Να σχολιάσετε το ύφος του κειμένου, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο Νικηφόρος Παπανδρέου υπήρξε καθηγητής στο Τμήμα Θεάτρου του Α.Π.Θ., βλ. και [Έκφραση-Έκθεση Α΄ λυκείου, σ. 32 κ.ε.](#)  ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΗ ΥΦΟΣ